

Romanas Plečkaitis
1933–2009

In Memoriam

NEMO INTRAT IN CAELUM NISI PER PHILOSOPHIAM

Marius P. Šaulauskas

Mindaugas Kubilius

Profesorius Romanas Plečkaitis (1933–2009) paliko reikšmingą mokslinį ir pedagoginį palikimą. Retas mokslininkas savo gyvenimo metais tampa neginčijamu autoritetu įvairiose veiklos srityse. Kolegos jį prisimena kaip iškilų mokslininką, kuris pradėjo sisteminius Lietuvos filosofijos tyrinėjimus ir sugebėjo adekvačiai tirti scholastinę filosofiją net ir ideologinės priespaudos sąlygomis bei įtvirtino logikos studijas Lietuvos aukštosiose mokyklose. Profesorius vadovavo 27-ioms skirtingų tematikų daktaro disertacijoms. Filosofijos istorijos tyrinėjimų baruose jis diegė nepriekaištingo mokslingumo standartus, visų pirma, griežtą istorinio tyrimo metodologiją bei skaidrų sąvokinių aparatą. Pedagoginėje, lygiai ir mokslinėje veikloje Profesorius pasižymėjo ritualiniu darbštumu, pagarba stropiam studentui ir kolegoms, besiremiantiems aukštais mokslo standartais. Išvertęs monumentaliosius Immanuelio Kanto bei kelių kitų klasiškųjų filosofų veikalus, Plečkaitis įdiegė profesionalaus filosofinių tekstų vertimo standartus. Filosofinių tekstų profesionalaus vertimo į lietuvių kalbą kultūra bei filosofijos istorijos Lietuvoje tyrinėjimai yra reikšmingiausi jo palikimo dėmenys.

Professor Romanas Plečkaitis (1933–2009) left us a remarkably rich and enduring scientific and pedagogical legacy. Already during his lifetime Professor's colleagues used to treat him as an unsurpassed authority in the various fields of his research. In the interviews presented K. Dubnikas, A. Jokubaitis, N. Radavičienė, A. Šliogeris, V. Valatka, D. Viliūnas do remember him as an outstanding scholar, who commenced systematic research of the long lasting history of philosophy in Lithuania, who initiated advanced historical research of scholastic, i.e. catholic, philosophy notwithstanding the ideological rigor of soviet oppression and who eventually established study of logic in Lithuanian high education. Professor altogether supervised 27 doctoral dissertations encompassing a broad variety of topics. He also introduced scientific standards, research methods and appropriate scientific terminology to study Lithuanian history of philosophy. As a prolific writer and highly efficient teacher he was renowned for his ritual diligence, respect for laborious students and all the colleagues who based their research in accord with highest scientific standards. Having translated monumental works of I. Kant as well as other classical masterpieces, prof. R. Plečkaitis created the normative basis for the translation of philosophical texts into Lithuanian language.

Šį tekstą, pristatantį kolegų refleksijas apie profesorių Romaną Plečkaitį, pavadiname Jono Škoto Eriugenos žodžiais – žodžiais, kurie Profesoriaus siūlymu tapo seniausiojo Vilniaus universiteto fakulteto – Filosofijos fakulteto – *motto*. Jie imliai apibendrina tiek šio fakulteto, tiek viso universiteto, tiek ir paties Profesoriaus ilgo ir prasmingo akademinio buvimo *raison d'être* – galbūt ir todėl, kad ženkliausioji prof. Plečkaičio mokslinio palikimo dalis ir yra skirta šimtametės Vilniaus universiteto raidos tyrinėjimams.

Profesorius mėgo priminti ir kitus, dar XII amžiuje Bernardo Šartriečio pasakytus ir po beveik pusės tūkstančio metų jau Isaco Newtono pakartotus, žodžius – *nanos gigantium humeris insidentes* („tesame nykštukai, stovintys ant milžinų pečių“): mąstome ir regime visų pirma jų, jau buvusių iki mūsų ir mus kilstelėjusių, akimis ir tik todėl pajėgiame, kiek tai pavyksta, matyti toliau. Neabejotina, kad ir dabartinė, ir būsimo kartos galės ir toliau stiebtis atsispyrusios į tvirtus Profesoriaus pečius.

Kartos kategorija, kaip žinoma, pareina nuo to, kokio reiškinio raidai ji yra taikoma. Štai filosofinė karta, anot nūdienių intelektualinės raidos sociologinių tyrinėjimų, apima maždaug 33 metus¹. Profesoriaus aktyvaus akademinio gyvenimo tarpsnis gerokai viršija šį skaičių, tad jį jau šiandieną dera laikyti ne vienos, o dviejų kartų „pečiais“ – tokiais plačiais ir tokiais stipriais, kad jais galėjo remtis ne tik filosofijos istorikų, bet ir kitokių filosofinių specializacijų kartos. Geriausiai tai liudija Profesoriaus pareng-

tų filosofijos daktarų mokslinių interesų įvairovė.

Tad minėdami šviesaus atminimo prof. Romaną Plečkaitį jo netikėtos, staiga jį užklupusios prie darbo stalo, mirties metinių dieną paprašėme pasidalyti savo buvimo kartu su Profesoriumi patirtimi buvusių jo mokinių bei ilgamečių kolegų: Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto doc. Kęstučio Dubniko, prof. Alvydo Jokubaičio, doc. Nijolės Radavičienės, prof. Arvydo Šliogerio, Mykolo Romerio universiteto prof. Vyčio Valatkos ir Lietuvos kultūros tyrimų instituto mokslinio bendradarbio dr. Daliaus Viliūno.

Mokslininkas

Alvydas Jokubaitis. Profesorius pakeitė Lietuvos filosofijos istorijos supratimą. Sekdamas W. Tatarkiewicziaus pėdomis, jis lietuviams sugrąžino viduramžių filosofiją. Paradoksalu, bet „Vilniaus scholastika“ į Lietuvą sugrįžo sovietmečiu. Tai buvo dvejopai sunkus uždavinys – į katalikiškos viduramžių filosofijos pasaulį reikėjo įeiti sovietinio ateizmo laikais. Kitas didis Profesoriaus nuopelnas – lietuviškų šaknų turintį Kantą jis savo vertimais pavertė beveik lietuvių autoriumi. Joks kitas modernių laikų klasikas negali pasigirti tokiais apgalvotais vertimais į lietuvių kalbą. Profesorius aiškiai skyrė filosofiją ir filosofijos istoriją. Jis buvo ir lieka didžiausias lietuvių filosofijos istorikas, niekada nepretendavęs į filosofo vaidmenį. Tai buvo sąmoningas savęs apribojimas. Profesorius suprato, kad yra filosofijos istorijos, o ne filosofijos žmogus. Vėlyvasis Antanas Maceina gali būti pristatytas kaip ryškiausias lietuvių filosofo, o Romanas Plečkaitis – kaip filosofijos

¹ Collins, R. *The sociology of philosophies: a global theory of intellectual change*. The Belknap Press of Harvard University Press: Cambridge, Massachusetts, and London, England, 2002.

istoriko pavyzdys. Dauguma mes esame be aiškaus tapatumo – nepagrįstai filosofais besijaučiantys filosofijos istorikai. Profesorius šių dalykų neleidavo painioti. Jis drąsiai sakydavo esąs filosofijos istorikas. Profesorius nebuvo logikas, bet tik logikos istorikas. Jo „Logikos įvadas“ alsuoja paprastumu, rodo jo pedagoginius sugebėjimus. Šiandien mes nebeturime filosofijos istorikų, mėgstančių dirbti archyvuose, žinančių klasikinių kalbų ir puikiai išmanančių filosofinių tekstų vertimo meną. Niekas iš Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto žmonių nebuvo taip gerbiamas kaimyninėje Lenkijoje, kaip profesorius Plečkaitis. Lenkai turi įspūdingą filosofijos istorijos mokslo tradiciją ir būtent jie labiausiai sugebėjo įvertinti profesoriaus mokslinius nuopelnus. Savo moksliniais interesais Plečkaitis man primena W. Tarkiewicziaus ir J. M. Bochenskiego junginį. Filosofijos ir logikos istorikas viename asmenyje. Žinau, kiek daug darbo jis įdėjo į savo knygą apie toleranciją, tačiau manau, kad politikos filosofija nebuvo jo didžiojo pašaukimo sritis. Jo kaip tyrėjo veidą geriausiai parodo „Feodalizmo laikotarpio filosofija Lietuvoje“, „Logikos įvadas“ ir trijų Kanto „Kritikų“ vertimai. Tai Plečkaičio *definitio descriptiva*.

Arvydas Šliogeris. Ilgainiui galvoje susiklostė profesoriaus Romano Plečkaičio tipas – maždaug XIX amžiaus pabaigos klasikinis vokiečių profesorius, jokiū būdu ne šiuolaikinis tipas. Jis ir išsaugojo šį savo stotą iki gyvenimo pabaigos. Kartu su šiuo stotu ėjo ir vienas svarbus dalykas – „mokslas“ jam buvo magiškas žodis!

Dėl to Profesorius kritiškai žiūrėjo į mano, kuris supriešina filosofiją su mokslu, darbus. Jis sakydavo: „Kolega, juk čia yra

metafizika!“ Profesorius aiškiai supriešino šiuos du dalykus: iš vienos pusės mokslas, tikslus ir griežtas mąstymas, iš kitos – metafizika, tam tikri „plavinėjimai“. Nors sunku pasakyti, ką jis suprato kaip „metafiziką“. Juk visą gyvenimą tyrinėjo viduramžių mąstytojus, tomistinę tradiciją, kurioje visi buvo metafizikai. Vis dėlto jo nuostata metafizikos atžvilgiu buvo negatyvi.

Visada buvo smalsu, iš kur ta nuostata buvo kilusi. Prisiminus sovietinį kontekstą, metafizika bolševikinėje aplinkoje buvo keiksmažodis. Toje aplinkoje labiausiai gerbiamas mąstytojas buvo Hegelis, kuris supriešino metafiziką su savo dialektiniu metodu. Kadangi Plečkaitis nemėgo metafizikos, tai maniau, kad jis buvo dialektinio metodo šalininkas. Bet ne! Jis sakydavo: „Žinote, kai aš tik pradedu skaityti Hegelio „Dvasios fenomenologiją“ ir „Logiką“ ir prieinu tą vietą, kur būtis pereina į nieką, aš iš karto užmiegu.“ Kitaip tariant, jis atmetė Hegelį ir jo metodą kaip nepriimtinus. Vadinasi, skeptiškas požiūris į metafiziką atėjo iš kito šaltinio.

Tikrai nekvestionuojamas dalykas Profesoriumi buvo mokslas. Mano požiūriu, metodas yra vienas – gamtamokslinis. O ką Profesorius laikė mokslišku metodu filosofijoje, aš iki šiol nesuprantu. Man regis, kad Profesoriaus požiūris į mokslą buvo kiek „religiškas“, nors pats jo požiūris į religiją – skeptiškas.

Profesorius sugrąžina akademinę filosofijos vagą. Juk po karo filosofijos tradicija Lietuvoje buvo visiškai nutrūkusi. Juozas Girnius, Stasys Šalkauskis, Antanas Macina buvo vadinami „tamsybininkais“, „reakcionieriais“ ir kategoriškai draudžiami. Iki septintojo dešimtmečio nebuvo

jokios filosofijos Lietuvoje, tebuvo tik propagandistų lojimas, iki atsirado Eugenijus Meškauskas ir Romanas Plečkaitis. Tiesa, Plečkaitis šiuo požiūriu buvo radikalesnis už pirmąjį. Meškauskas išliko „mandagus“ marksistas. O Plečkaitis vienu mostu nupjauna ir gražina į apyvertą ne ką kita, o katalikišką filosofiją. Tai – ne juokas! Reikėjo didelės drąsos ir pasiryžimo, ir jis to nestokojo.

Plečkaitis yra Vakarų filosofijos sugrįžimo į Lietuvą pradininkas. Iš jaunesnės kartos „perekšlių“ (Meškauskas, Minkevičius ir Plečkaitis) aš jam atiduočiau pirmąją vietą. Jis tyliai pasako „ne“ ir sugražina ne tik katalikišką, bet visą Vakarų filosofiją. Tai yra didžiulis šio žmogaus nuopelnas, ypač turint omenyje tą baisią teroro atmosferą. Galiu drąsiai sakyti, kad šalia Meškausko jis yra mūsų tėvas ir jaunesnės kartos senelis.

Vytis Valatka. Profesorius pradėjo sistemingus Lietuvos filosofijos tyrinėjimus. Reikėtų pabrėžti, kad jis pasirinko, atrodytų, visiškai netinkamą dalyką – Lietuvos filosofiją ir ypač jos ankstyvąjį – scholastikos periodą. Juk net ir šiais laikais gąjį nuostata, kad scholastika – tai autoritarinio metodo, gremėzdiškų konstrukčių, įvairiausių realios reikšmės neturinčių distinkcijų mintijimo mokykla; visiškas filosofinės, loginės ir mokslinės minties dekadansas, kurį didžiausiam Europos šviesuolių džiaugsmui šiaip ne taip nutraukė veržlūs ir solidūs Renesanso ir naujųjų amžių filosofijos ir logikos tyrimai. Profesorius bandė sugriauti šį mitą ir jam tai pavyko. Jo scholastinės logikos ir Lietuvos scholastikos tyrinėjimai įrodė, kad scholastinė filosofija buvo rimta mokslinė sistema, kuri turėjo savo metodą

ir pasiekė rezultatų: scholastai suformavo savitą sąvokinių aparatą, kurio nemaža dalis plačiai vartota ir moderniojoje filosofijoje; scholastinėje logikoje buvo sukurtos šiuolaikinės logikos teorijų (teiginių logikos, loginių klasių teorijos, modalinės logikos, semiotikos etc.) užuomazgos. Maža to, Renesanso ir naujųjų amžių mąstytojai, atmetę scholastinę logiką, nuėjo klystkeliais – loginę problematiką išstūmusi epistemologinė ir psichologinė logika virtusi psichologizuota pažinimo teorija.

Kalbant apie profesoriaus nuopelnus Lietuvos filosofijos tyrimams, negalima išleisti iš akių ir to fakto, kad būtent jis įrodė, jog Lietuvoje filosofija dėstyta bent jau nuo 1507 metų (Dominikonų ordino dokumentai liudija, kad tais metais ji tikrai buvo dėstoma Vilniaus dominikonų vienuolyne mokykloje). Anksčiau profesionalios filosofijos dėstymo Lietuvoje pradžia buvo siejama su Jėzuitų kolegijos Vilniuje įsteigimu 1570 metais.

Dalius Viliūnas. Taip, žinoma, didžiųjų Kanto veikalų vertimai ir senosios Lietuvos filosofijos istorijos tyrinėjimai. Šie du darbai buvo ir bus suvokiami kaip žygiai, ryškūs įvykiai gana ramioje, įvykių nepertekusioje mūsų filosofinės kultūros tėkmėje. Monografija „Tolerancija“ (1998 m.) tyliai nutūpė į bibliotekų lentynas, kaip ir dauguma akademinė maniera parašytų lietuvių filosofų veikalų. Nors pats Romanas teikė jai nemenką reikšmę, pabrėždamas, kad tai pirmoji lietuviška originali tolerancijos studija. Galbūt mūsų kolegos jos, tariant šviesaus atminimo Profesoriaus žodžiais, „nebuvo pajėgūs deramai įvertinti“? Romanas nepasidrovėdavo konstatuoti tūlo kolegos profesinį „nepajėgumą“: turėjo

nusipelnęs tam teisei. Visai nesisielojo dėl savo nuoveikų ignoravimo, tačiau paties ar kitų sėkmės atveju nelikdavo abejingas, džiaugdavosi: šitaip jis ragino modifikuoti jo dvasiai artimą stoikų filosofiją. Retokai prisimenamas tretysis (chronologiškai – pirmasis) profesoriaus nuopelnas. Tai jo indėlis į šiuolaikinės matematinės logikos pripažinimą Lietuvoje. Kaip žinoma, Plečkaitis buvo Vosylius Sezemano, turbūt paties iškiliausio XX a. mūsų krašto filosofo, mokinys. Logikos mokslo tradicijai Lietuvoje pasisėkė – labai neišstikimas mokinys. Sezemanas plėtojo visai kitą, nei dabar visuotinai priimta, vadinamosios turiningosios, gnoseologizuotos logikos koncepciją, kuri neatsižvelgė į epochinius matematinės logikos laimėjimus, netgi nesinaudojo propozicinės funkcijos sąvoka. XX a. viduryje ši koncepcija buvo anachronizmas. Plečkaitis, 1968 m. paskelbdamas šiuolaikinės logikos vadovėlį (jis nepamainomas ir šiandien) aukštosioms mokykloms, turbūt neperdėsime, atliko istorinę misiją. Grynai loginių jo tyrinėjimų negausu, tačiau jis pats neabejotinai platino kanalus, kuriais Lietuvon skverbėsi žinios apie analitinės filosofijos ir matematinės logikos pasiekimus. Plečkaitis, regis, simpatizavo įžymiosios Lvovo ir Varšuvos mokyklos tradicijai, kuri ir sovietmečiu Lenkijoje nenuvyto, sekė jos raidą, bičiuliavosi su šios mokyklos lyderiais. Bet tai jau kita tema.

Atrodo, kad pateikęs Lietuvos filosofijos pirmąjį tomą Profesorius padarė viską ir dar daugiau, nei žmogui įmanoma. Lietuva 2004 m. tapo analogiškų tyrinėjimų lydere visame regione: kaimyninės šalys nieko panašaus neturi, nors, sakykime, lenkų filosofijos istorija profesionaliai tyrinėjama

daugiau kaip šimtą metų. Pritariu kolegai dr. Gintarui Kabelkai, argumentavusiam (tikriausiai „Kultūros baruose“), kad tai didžiausias XXI a. Lietuvos istoriografijos laimėjimas. Vis dėlto Profesoriaus sumanymai apėmė dar daugiau. Buvau to darbų etapo liudininkas, kai vadovaudamas Filosofijos instituto (jo pavadinimas keitėsi) Lietuvos filosofijos istorijos skyriui Plečkaitis visais būdais mygo savo suburtą mokslininkų kolektyvą rašyti antrąjį mūsų filosofijos istorijos tomą. Fatališkai stringantį. Pagaliau Romanas jau su kartėliu žvelgė į šį reikalą. Keitėsi jo požiūris: prasitardavo, kad tokiems fundamentiniams veikalams pakanka dviejų trijų bendraminčių profesionalų, o geriausia – rašyti pačiam... Nepritarkime Profesoriumi (jis pats nuolat drąsino oponuoti) ir optimistiškai manykime, kad Plečkaičio dėka sukurta Lietuvos filosofijos tyrinėjimų mokykla pratęs žygį. Parašyti nepaprastai nuodugnūs du „Šaltinių“ tomai – taip pat neturintys analogų Rytų Europoje. Sukurta efektinga filosofijos recepcijos tyrinėjimų metodologija, iškeltos darbų gairės, numatančios šaltinių, t. y. filosofinio paveldo, skelbimo ir analitinių jo tyrinėjimų plėtros koreliaciją. Akimirkai dar atsigręžkime į XVI–XVII a. filosofijos Lietuvoje tyrimus. Plečkaitis rekonstruodavo probleminę situaciją, jos kaitos logiką laikmečio teoriniame kontekste. Vertino ją šiuolaikinėmis konceptualinėmis priemonėmis, nepaskęsdamas visokios smulkmės deskripcijose. Tai pavyzdiniai tyrinėjimai, atveriantys bendrąją filosofijos ir mokslų plėtros vaizdą. Norėtusi atkreipti dėmesį į kitą dalyką, kad ir kaip keista, tarsi nepasitebimą. Plečkaičio veikaluose yra tiesiog sėta prisėta mokslinių atradimų. Atsidėti

kiekvienam iš jų jis jau nebeturėjo laiko. Bakstelėsi į pirmą po ranka pasitaikiusį: štai neabejotinai su Lietuva susijęs 1612 metų rankraštinis filosofijos kursas (VUBR F 3 – 2170) anticipuoja Dekarto (tuo metu dar paauglio!) metodą..., iš esmės formuluoja būsimąją Spinozos septintąją teoremą apie daiktų tvarkos ir idėjų tvarkos sąryšį... Kada ir koks istorikas spręs šias mįsles, atskleis ne vadovėlinį, mokyklinį, o realų filosofijos egzistavimo būdą konkrečiu laiku, konkrečioje vietoje? Atseks tikruosius receptijų kelius ir labirintus?

Mokytojas

Kęstutis Dubnikas. Pirmą žiemą po profesoriaus Romano Plečkaičio netekties teko kalbėtis su viena filosofijos specialybės antro kurso studente. Ji stebėjosi, koks yra didelis skirtumas tarp Plečkaičio Antikos filosofijos išdėstymo būdo ir naujo dėstytojo parengto to paties dalyko kurso. Aš nusistebėjau: „Iš kur tu žinai? Juk Profesorius šito kurso tau jau nedėstė.“ Ji sako: „O mes, visas kursas, turime Profesoriaus dėstyto kurso užrašus! (Studentai juk dalijasi paskaitų užrašais; o pats Profesorius, deja, savo užrašų neišleido.). Kokia gelmė ir kokia aiški struktūra!“ – stebėjosi studentė. „O ar dabar blogai pas kitą dėstytoją?“ – paklausiau. „Ne, – sako, – tiesiog kitaip: jis daug interpretuoja, į šonus nueina. Įdomu. Tačiau kai atsiverti Plečkaitį, matai – čia stovi rūmas!“

Profesoriaus paskaitos buvo ypatingos. Jis neleisdavo studentams ateiti pavėlavusiems. Jo paskaitos buvo filosofinio ir kartu akademinio etoso išraiškos ritualas, kurį privalėjai gerbti. Jis pats kruopščiai laikėsi

akademinės raiškos ir ritualizuotų veikimo būdų priesakų bendraudamas tiek su studentais, tiek su dėstytojais. Pavyzdžiui, fakulteto tarybų metu mes pasiduodavome šurmulingam sambūviui, vienas kitą pertraukdavome, o Profesorius išlaukdavo ir, nieko nepertraukęs, pradėdavo kalbėti.

Jo asmenybės bruožas – begalinis darbštumas ir įsipareigojimas viskam, ko imasi. Tai darydavo labai planuotai, labai tiksliai. Chaose tiek visko, kiek nuveikė Profesorius, nepadarysi. Jis buvo akademikas visa savo esybe – ne tik mąstydamas, bet ir savo tylioje vienatvėje.

Džiugu, kad mūsų studentai gerai suprato skirtumą tarp „Coca-colas“ auditorijoje ir tikro akademinio solidumo, kurį savo aristokratiška, dar iš prieškarinės Lietuvos atsinešta stovėsena liudijo Profesorius. Ir jie pasirinko solidumą, kuris šiame fakultete išlieka kaip profesoriaus Plečkaičio palikimas.

Nijolė Radavičienė. Reikėtų itin pažymėti jo pedagoginę veiklą. Nepaisant senovinių darbo metodų (pvz., jis nesinaudojo kompiuteriu), jis buvo mums pedagoginio atsakingumo ir gero kontakto su studentais pavyzdys. Aš manau, kad Profesorius mūsų fakultete įdaigino žodį „kolega“, kuris tapo tiesiog privalomas kreipiantis į studentus. Jis buvo malonus, tačiau, antra vertus, atsargiai leisdavosi į artimus santykius. Jis išlaikydavo Profesoriaus aureolę.

Aišku, buvo ir tokių, kurie jo nemėgo, bet nemėgo ne tie, kurie neišlaikė jo egzamino, o tie, kurie nesugebėjo išlaikyti akademinės pagarbos Profesoriumi. Skaičiai tų, kuriems jis buvo įdomus, reikalingas ir gerbiamas Profesorius, išties dideli. Net šiais kom-

piuterizuotais laikais Profesorius kelerius metus buvo populiariausias Filosofijos fakulteto dėstytojas.

Profesorius turėjo stulbinamą skaičių doktorantų – dvidešimt septynis. Atrodo, niekas Lietuvoje jo neaplenkė. Ar jis buvo geras vadovas? Vieni sako, kad labai geras, nes „nesikišo“, kitiems – mažiau geras, nes „per mažai davė patarimų“. Doktorantų disertacijos iš tiesų sunkiai grupuojamos pagal sritis. Kiekviena jų – nauja tyrinėjimų niša. Aišku, sudėtinga vadovauti, jeigu tyrimų sritis yra nutolusi nuo tavosios. Tačiau Profesorius gerai suprato, kaip yra „daromas“ mokslas, kokie jo standartai, metodas, t. y. kokios yra *būtin*os sąlygos rašant filosofijos srities mokslo darbą. Juk jis pats šiuos standartus kūrė ir gerai jų išmokė visus savo mokinius. Jeigu disertaciją „praleisdavo“ Plečkaitis, tai galėjai būti tikra, kad nesulauksi jokių didesnių kliuvinių.

Apibendrinama pasakyčiau, kad Profesorius Lietuvos filosofijos tyrimuose yra nepranoktas; taip pat jis išlieka ir geru senojo universiteto Profesoriaus pavyzdžiu – jo mokslinis ir pedagoginis indėlis yra reikšmingiausias.

Arvydas Šliogeris. Aišku, Plečkaičio vertinimas yra kartos klausimas. Jo asmenį sunku įvertinti iš jaunesnės kartos perspektyvos. Plečkaitį matau vienoje gretoje su Meškauskū – iš esmės laisva asmenybė, nepriėmusi bolševikinių klišių. Jie mums buvo priedanga nuo ideologijos. Be to, Plečkaitis tuo metu buvo antras filosofijos daktaras ir jo akademiniai „pečiai“ – platus kaip Platono! – buvo mums išganymas. Tai, kad aš galėjau parašyti tiems laikams normalų daktaro darbą, buvo jo nuopelnas. Jis netgi

dėl manęs ėjo į Centro komitetą! Pacitavau porą emigrantų, pavyzdžiui, J. Girnių, ir jis dėl manęs ėjo aiškintis į CK ir įtikinėti, kad to reikalauja mokslas. Jo ir paties disertacija tiems laikams buvo labai nestandartinė. Pats objektas – katalikiška filosofija!

Vytis Valatka. Kai stojau į doktorantūrą ir mes aptarėme darbo temą, iš karto pokalbyje su profesoriumi Plečkaičiu iškilo scholastikos Lietuvoje tema. Šią filosofiją jis buvo plačiai tyrinėjęs ir atradęs daugybę jos šaltinių. Prieš keletą metų buvo atradęs patį seniausią iki šiol žinomą šaltinį – Vilniaus jėzuitų kolegijos profesoriaus Jono Hėjaus studentų tezes (1574 m.). Šios tezės drauge su Vilniaus universiteto profesoriaus Martyno Smigleckio šiame universitete skaitytomis logikos paskaitomis (1586–1587 m.) ir keletu kitų šaltinių tapo mano disertacijos objektais – Profesorius man pasakė, kad šitų dalykų jis nebuvo tyrinėjęs ir turbūt jau ne tyrinės, nes buvo užsiėmęs kitais dalykais, o ir lietuviškos scholastikos tyrimuose jis pasigendęs naujo kraujo. Tuomet supratau: Profesorius norėjo, kad jo tyrinėjimai būtų pratęsti. Rašydamas daktaro darbą suvokiau, kad tai yra Profesoriaus darbo tęsą. Tai buvo ir didelė garbė, ir ne ką mažesnis įpareigojimas.

Plečkaičio paskaitų klausėsi daugybė įvairių kartų ir įvairiausių specialybių studentų. Reikėtų pabrėžti ir jo logikos vadovėlį, kuris ilgą laiką – iki pat trečiojo tūkstantmečio pradžios (sic!) – buvo vienintelis šio mokslo vadovėlis Lietuvoje. Ne kartą perleistas ir papildytas, jis iki šiol plačiai naudojamas Lietuvos aukštosiose mokyklose, nenusileisdamas naujausiems logikos vadovėliams. Beje, jeigu pavar-

tytume pirmąjį, dar sovietmečio laikų, leidimą, pamatytume, kad Profesoriumi iš esmės pavyko išvengti daugumos tam metu būtinų ideologinių šampū, bent jau jie buvo minimalūs. Manau, kad principinis Profesoriaus dėstymo kultūros bruožas ir buvo pateikti savo dėstomą dalyką kuo grynesniu, tikslesniu pavidalu.

Vertėjas

Vytis Valatka. Norėčiau akcentuoti profesoriaus Plečkaičio vertimus. Manau, vienas jo esminių indėlių kaip tik ir yra vertimai, nes iki jo nedaug kas filosofijos klasikų veikalus yra vertęs į lietuvių kalbą tokiais kiekiais ir taip profesionaliai. Pabrėžiu: jis vertė ne antrarūšius ar trečiarūšius, bet geriausius klasikinius tekstus. Profesorius mums padovanojo Immanuelio Kanto, Tomo Akviniečio, Petro Ispano, Francis Bacono, Benedikto Spinozos tekstus gimtąja kalba. Ir tas faktas, kad turime didelį būrį filosofų, kurie dabar darbuojasi filosofinių vertimų srityje, yra nemažas jo nuopelnas – daugelis vertėjų tiesiogiai ar netiesiogiai mokėsi iš profesoriaus Plečkaičio tekstų vertimų kultūros.

Profesorius iš esmės mokė pagauti minties tikslumą – kuo mažiau savos interpretacijos. Man Profesorius sakydavo: neužtenka paimti lotyniškai parašytą filosofinį tekstą, gerai mokėti lotynų kalbą, turėti keletą gerų žodžių, keletą gerų vertimų į kitas kalbas; reikia žinoti ir teksto kontekstą: koku laiku jis buvo parašytas, kur jis buvo parašytas, privalu pažinti to laikotarpio kultūrą, filosofiją, kitus to meto parašytus svarbius tekstus (religinius, literatūrinius ir t. t.); galiausiai, reikia gerai išmanyti filosofijos istoriją. Štai

scholastinės filosofijos Lietuvoje neįmanoma suprasti be tuo metu Europoje klestėjusios vadinamosios antrosios scholastikos – Lietuvos mokyklose XVI–XVIII a. dėstyta scholastika buvo labiausiai veikiamą būtent šios scholastinės filosofijos.

Žmogus

Alvydas Jokubaitis. Profesoriaus asmenybė man liko paslaptis. Galiu pasakyti tik tai, kad jis kaip niekas kitas buvo sutvertas Filosofijos fakultetui ir Filosofijos istorijos katedrai. Žinau, Profesoriumi nepatiko, kad perėjau į Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslo institutą, ir dėl to susidaręs lietaus debesis niekada neišsisklaidė. Tačiau visada didžiuojuosi esąs jo mokinys. Tą turbūt gali pasakyti dauguma jo mokinių. Lietuvių filosofai saviškių negali pripažinti autoritetais, nebent tik po jų mirties. Tik Plečkaitis tiko į daugumos lietuvių filosofų pripažįstamo autoriteto vaidmenį. Jis buvo išskirtinis filosofijos disertacijų vadovas, Kanto stiliaus intelektualinės savidrausmės gynėjas ir ne mūsų laikų išminties propaguotojas. Perskaitęs šiuos atsakymus, jis tikriausiai ir vėl pakartotų kažkada dar senojoje katedroje sakytus žodžius – *Et gaudium et solacium in litteris est* („moksle yra ir džiaugsmo, ir paguodos“).

Arvydas Šliogeris. Pasidalinsiu savo asmeniniu pirmuoju išpuščiu. Į filosofijos aspirantūrą atėjau tiesiai „iš gatvės“ – įstočiau baigęs chemiją ir technologiją. Ir į mane čia žiūrėjo gana įtariai. Tačiau tuo metu jau buvau pasirinkęs disertacijos temą – Vladimirą Solovjovą. Man patarė, kad darbo vadovu galėtų būti Bronius Genzelis.

Tačiau jis kategoriškai atsisakė, nes buvo įsitikinęs, kad disertacijos apie tuo metu „reakcionieriumi“ tituluojamą mąstytoją nebūčiau galėjęs apsiginti. Buvau tuo metu sutrikęs ir nežinojau, ką daryti. Tada man patarė nueiti pas profesorių Plečkaitį. O šis sutiko iš karto: „O, kolega, kaip čia jūs juo susidomėjote? Aš mielai jums vadovausiu.“ Tai labai daug ką pasako apie žmogų. Priešingai nei kai kurie „asai“, jis neturėjo tokių prietarų; be to, buvo drąsus.

Jis buvo žmogus, kuris vaikšto vienas – lyg po nematomu gaubtu. Iš esmės – nedialogiškas žmogus. Evangelijos žodžiais – *noli me tangere* laikysena: nieko per arti neprisileisdavo. Plečkaičio laikysena turėjo savo savigarbą, egzistencinę ir minties teritoriją – bruožai, kurie leisdavo jam būti autoritetu. Jis ir buvo autoritetas. Nors mes ir dirbome kartu apie keturiasdešimt metų, nieko apie jo asmeninį gyvenimą nežinau. Tik viena – Profesorius buvo žvejys. Kadangi ir aš pats esu žvejys, tai mes ir pasidalydavome savo patirtimis. Tik tiek, kad aš esu „upelinis“ ir žvejoju upėtakius, o Profesorius ežere gaudė lydekas.

Vytis Valatka. Sunku atskirti jo asmenybę nuo jo mokslinio gyvenimo. Tiek asmeninis, tiek profesinis Profesoriaus gyvenimas buvo persmelktas kelių esminių bruožų: kompetencijos, erudicijos, reiklumo, sąžiningumo ir atsakomybės už kiekvieną pasakytą žodį (jeigu jis pasakydavo teiginį, tai būdavo visiškai įsitikinęs jo teisingumu). Dar vienas nuostabus Profesoriaus bruožas – šmaikštumas. Ypač paskaitose, jis sugebėdavo derinti rimtumą, solidumą ir šmaikštumą, sudėtingas gnoseologines, logines, metafizines konstrukcijas išaiškinti paprastu anekdotu ar itin gyvenimiškais

pavyzdžiais. Pavyzdžiui, Demokrito atomistinę daiktų sandarą jis lygindavo su lydekos užkibimu ant kabliuko – būtent taip susijungia ir atomai, kurie, anot Demokrito, sudaro daiktus.

Profesorius buvo labai plačių interesų asmenybė. Jame derėjo daugybė įvairiausių dalykų: moksliniai tyrimai ir vertimai, meilė menui, poezijai – jis mėgdavo deklamuoti jam patinkančius Vladimiro Solovjovo eilėraščius – ir... meilė sportui, ypač futbolui. Būdavo, mesdavome visus filosofinius ar loginius svarstymus ir imdavome prognozuoti Lietuvos nacionalinės rinktinės sėkmes ar nesėkmes. Galiu pasakyti, futbolas prisidėjo prie to, kad tapau jo mokiniu.

Profesorius buvo tas žmogus, kuris jautė realią filosofijos reikšmę. Jis mėgdavo pabrėžti filosofijos vardo garbingumą ir gindavo filosofijos mokslo vertę. Taip pat dažnai pasakodavo apie savo diskusijas su gamtos mokslų atstovais. Į pastarųjų priekaištus, kad filosofija nėra joks griežtas mokslas, jis atsakydavo, kad filosofija nėra viena grožinės literatūros formų – kaip mokslas ji turinti savo sąvokinį aparatą, griežtus loginio įrodinėjimo metodus, savąjį realią reikšmę turinčių problemų lauką. Profesorius dažnai pateikdavo pagrįstą priekaištą, į kurį gamtos mokslų atstovai negalėdavo atsakyti. Jis šių paklausdavo, kodėl neverčia savo mokslo klasikų, pavyzdžiui, fizikai – Isaaco Newtono. Ir pats jiems atsakydavo – jūs esate nepajėgūs to padaryti, o filosofai – pajėgūs ir puoselėja savo mokslo istoriją. Ir turbūt niekas nepasakys, kad profesorius Plečkaičio veikalai stokojo mokslškumo.

Dalius Viliūnas. Buvau vienas paskutiniųjų Profesoriaus Lietuvos filosofijos istorijos krypties doktorantų. Tekdavo

išgirsti epitetų, kaip antai: „peckeliai“, „slunkiai“... O nuoširdžiai nemėgo tų „jau-nikaičių, kurie lengvesnių kelių ieško“, juos laikė neperspektyviais. Atsigręžęs į klasikų ir būdamas pats *sui generis* klasikas, netoleravo provincializmo: braukdavo iš Lietuvos praeities teoretikų sąrašo ir donelaičius, ir lazdynų pelėdas, ironiškai žvelgdavo į tuos, kurie metų metus vargsta prie kokios nors periferinės personalijos ar temos. Teko Profesorių matyti įvairiose situacijose: ir jam atleidžiant iš darbo „nepajėgų“ kolegą (o taip, nugara pagaugais eidavo), ir švenčiantį,

deklamuojantį (išmokė mus studiojų *tabernos* eilėraščių), besišvaistantį sąmojais (net kai būdavo suirzęs) ar prie konjako lašelio nugalintį anekdotų turnyre – visas kabinetas taip ir nuleipdavo iš juoko. Su doktorantu V. Valatka profesionaliai pagvildendavo futbolo temą. Visose srityse turėjo pirmauti: ir pažerdamas komplimentų Instituto damoms, ir apibendrindamas diskusiją apie Mandelbroto aibes. Mums jis tikrai nesisiejo su pedantišku „vokiško sukirpimo“ profesoriumi – tai buvo išdidus renesansinis žmogus. Filosofija gaivino jo prakilnią dvasią ir suteikė gyvenimui monumentalumo.

Kolegas kalbino ir tekstą užrašė
Mindaugas Kubilius